

Коленіченко Тетяна Іванівна

ORCID 0000-0003-0357-7457

ResearcherID J-2689-2016

Кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної роботи,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
(Чернігів, Україна), E-mail: tanyakolenichenko@gmail.com

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ СОЦІАЛЬНОЇ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВETERANІВ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Мета статті. Полягає в обґрунтуванні та визначенні принципів соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни як складових методологічного інструментарію.

Методологія. Базується на принципах комплексності (динаміка всіх структурних компонентів процесу соціальної реінтеграції); історизму (дослідження поняття соціальної реінтеграції в історичній ретроспекції); ієрархічності (розподіл відповідальності між всіма учасниками процесу соціальної реінтеграції з метою вироблення ефективних напрямів роботи з ветеранами); системності (розгляд соціальної реінтеграції як системи, яка містить у собі взаємопов'язані структурні елементи, що впливають на функціонування всієї системи). Виявлення методологічних принципів соціальної реінтеграції є інструментом, за допомогою якого відбувається пошук інноваційних знань соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни.

Наукова новизна. Комплексне дослідження методологічних принципів соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни сприятиме виявленню інноваційних підходів та напрямів роботи з ветеранами гібридної війни в аспекті їх соціальної реінтеграції.

Висновки. Розглянуті нами методологічні принципи (комплексності, історизму, ієрархічності, системності, ідеалізації, абстрагування, неабсолютності, раціонального підходу, творчого підходу, емпіричного підходу, актуалізації тощо) є основою для дослідження процесу соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни. На основі цих принципів ми процес соціальної реінтеграції розглядаємо комплексно як систему, в якій функціонують усі компоненти і які обумовлюють ефективність функціонування даної системи.

Виявлені методологічні принципи є основою обґрунтування концептуальних ідей та розроблення теоретичних положень процесу соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни.

Ключові слова: методологія, підходи, соціальна реінтеграція, ветеран, гібридна війна.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У подоланні актуальних та гострих проблем, які існують у суспільстві та які пов'язані з подіями, що відбуваються на Сході України, важливим напрямом соціальної роботи є розробка методологічних принципів, які є основою для дослідження проблем соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни. Вибудовуючи логіку розв'язання зазначеної проблеми, важливо дослідити методологічний інструментарій, до якого належать принципи наукового пізнання. Розроблення методологічних принципів соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни сприятиме досягненню поставлених цілей, визначенню основних правил, положень та вирішенню спеціалізованих завдань досліджуваної проблеми. Принципи відображають нові тенденції в розвитку соціальної сфери, враховуючи сучасний стан, наукові та практичні досягнення в соціальній роботі.

Проблема соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни набуває своєї актуальності в сучасному соціумі і потребує наукових досліджень у даній площині, які стануть підґрунтям для розв'язання зазначеної проблеми. Ветерани гібридної війни є тією категорією населення, яка потребує уваги з боку держави та громади. Повернувшись із гібридної війни, ветерани стикаються з низкою проблем, пов'язаних із процесом їхнього входження в суспільство, тобто з процесом соціальної реінтеграції. Отриманий у гібридній війні досвід впливає на подальшу життєдіяльність ветерана в мирному житті. Саме тому велика роль відводиться державним і громадським організаціям, діяльність яких спрямована на пом'якшення впливу негативних факторів, що впливають на процес соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни. Проте, надання соціальних послуг має ґрунтуватися на теоретичних розробках науковців, які займаються дослідженням даної проблеми. Ось чому важливим є виокремлення тих методологічних принципів, на основі яких здійснюється дослідження процесу соціальної реінтеграції, що в подальшому сприятимуть обґрунтуванню концептуальних ідей та розробленню теоретичних засад досліджуваної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових досліджень засвідчує, що окремі аспекти проблеми соціальної реінтеграції ветеранів досить ґрунтовно висвітлені в працях зарубіжних дослідників. Сутність процесу реінтеграції розкрито в працях Мексон Майкл [18], Jacob [6], Corbey [4], Haspeslagh & Jemison [5], Puranam, Singhand Zollo [7]. У ході дослідження проблем ветеранів науковці визначають фактори соціальної реінтеграції Adler et al. [1], Robertson [8]; Schiavone and Gentry [10]. До проблеми вивчення досвіду та викликів, які виникають у процесі переходу від військового до цивільного життя, звертався такий науковець, як Ahernetal [2], реінтеграцію ветеранів після повернення з зони бойових дій, конфлікт ідентичності, психологічний дистрес вивчали Smithand True [11], проблему особистості, роль громади в підтримці ветеранів у процесі реінтеграції досліджував Williamsetal [12].

Мета статті – обґрунтувати та визначити принципи соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни як складові методологічного інструментарію.

Методологія і методи дослідження. Методологія базується на принципах комплексності (динаміка всіх структурних компонентів процесу соціальної реінтеграції); історизму (дослідження поняття соціальної реінтеграції в історичній ретроспекції); ієрархічності (розподіл відповідальності між всіма учасниками процесу соціальної реінтеграції із метою вироблення напрямів роботи з ветеранами); системності (розгляд соціальної реінтеграції як системи, яка містить в собі взаємопов'язані структурні елементи, що впливають на функціонування всієї системи). Виявлення методологічних принципів соціальної реінтеграції є інструментом, за допомогою якого відбувається пошук інноваційних знань соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни. Комплексне дослідження методологічних принципів соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни сприятиме виявленню інноваційних підходів та напрямів роботи з ветеранами гібридної війни в аспекті їх соціальної реінтеграції.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі дослідження проблеми соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни важливим є аналіз джерельної бази щодо інтерпретації методологічних принципів соціальної реінтеграції.

Проаналізуємо поняття «принцип», що уможливить розуміння процесу соціальної реінтеграції ветеранів. Принцип – це «першопочаток, те, що лежить в основі певної сукупності факторів, теорії, науки» [22]; «загальні положення, яким повинні задовольняти наукові припущення, гіпотези або теорії» [22]; «основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку» [21]. Отже, дослідження проблеми соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни залежить від визначених теоретичних підходів, принципів, методологічного інструментарію, який ми використовуємо, вивчаючи дану проблему. Виявлення методологічних принципів сприятиме обґрунтуванню концептуальних ідей, розробленню теоретичних положень, на основі яких буде здійснюватися процес дослідження.

Виокремлення методологічних принципів є важливим елементом наукового дослідження, оскільки на їх підставі здійснюється аналіз проблеми, яка досліджується. Вітчизняні та зарубіжні дослідники вивчали принципи наукового дослідження, зокрема, Ю. Делія [16], Н. Сейко [17], І. Бех [14], В. Хонін [23], Carl Castro [3], Дж. Розенау [9] та інші.

Відповідно до предмета нашого дослідження проаналізуємо принципи методології, розроблені вченим Дж. Розенау [9]. Запропоновані науковцем принципи були адаптовані нами відповідно до досліджуваної теми:

- принцип історичного підходу дає можливість визначити, яким чином на процес соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни впливають соціальні явища та процеси;
- принцип ідеалізації сприяє обґрунтуванню причинно-наслідкових зв'язків між усіма компонентами реінтеграційного процесу;
- принцип абстрагування спрямований на узагальнення всіх компонентів, які впливають на процес соціальної реінтеграції;
- принцип неабсолютності передбачає існування різних концепцій, які визначають процес соціальної реінтеграції ветеранів, і виявляє відхилення, що обґрунтовуються іншими теоретичними концепціями;
- принцип раціонального підходу передбачає зв'язок процесів, які протікають у соціумі і які впливають на процес соціальної реінтеграції, та знаходження причинно-наслідкових зв'язків соціальних явищ;
- принцип творчого підходу спрямований на виявлення теоретичних основ процесу соціальної реінтеграції;
- принцип емпіричного підходу передбачає побудову теоретичних моделей процесу соціальної реінтеграції на основі фактів, які вже існують;
- принцип актуалізації дозволяє розроблення теоретичного дослідження, яке відповідає вимогам сучасного соціуму у випадку, коли існуюча концепція не відповідає розвитку сучасного соціуму [9].

Запропоновані J. N. Rosenau методологічні принципи дослідження процесу соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни ґрунтуються на основі загальних принципів методології. До загальних принципів методології відносяться: принципи історизму, науковості, системності тощо.

Доречним, на наше переконання, у дослідженні процесу соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни, є аналіз принципів, запропонованих науковцем А. М. Ревко. Вчена розподіляє принципи на два види: загальні принципи – системності, ієрархічності, історизму, комплексності, ефективності,

пропорційності, збалансованості та специфічні принципи – креативності, адаптивності, синергійності, релевантності, інноваційності, конкордації, сталості, компліментарності, субсидіарності [20]. Досліджуючи процес соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни, ми адаптували запропоновані А. М. Ревко принципи відповідно до предмета нашого дослідження:

- принцип комплексності – розвиток всіх компонентів процесу соціальної реінтеграції;
- принцип історизму – вивчення соціальної реінтеграції як процесу, який існував у різні історичні часи і впливав на роботу з різними категоріями населення. Даний принцип передбачає врахування всіх процесів, які існують в суспільстві – економічних, соціальних, політичних процесів, і які обумовлюють процес соціальної реінтеграції особистості;
- принцип ієрархичності полягає у розподілі відповідальності між всіма суб'єктами реінтеграційного процесу для визначення ефективних напрямів допомоги й підтримки ветеранів гібридної війни;
- принцип системності – передбачає розгляд процесу соціальної реінтеграції як динамічної системи, яка складається з сукупності взаємопов'язаних елементів, спрямованих на задоволення потреб ветеранів гібридної війни.

Визначені методологічні принципи соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни надають можливість пошуку інноваційних напрямів роботи з ветеранами та інноваційних підходів дослідження процесу соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни. Відтак, досліджуючи процес соціальної реінтеграції, на основі методологічних принципів, науковець В. Хонін зазначає, що процес соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни потрібно розглядати як певну форму синергії, трансформації матерії [23]. Процес соціальної реінтеграції вчені розглядають через призму обміну енергією між особистостями. Вступаючи в комунікативні зв'язки, особистість обмінюється енергією з іншими учасниками даного процесу. Результатом інформаційно-енергетичного обміну між особистостями є створення нового енергетичного поля, яке відображає особливості життєдіяльності особистостей саме того історичного проміжку часу, в якому воно створене. У процесі розвитку людства енергія видозмінювалася за рахунок енергетичних змін, що відбувалися в суспільстві [15]. Потрапляючи в зону бойових дій, ветерани гібридної війни, взаємодіючи один з одним, обмінюються енергією та створюють єдине енергетичне поле. Основою створення єдиного енергетичного поля є досвід ветеранів війни. Тобто відбувається створення громади в громаді. Ветерани гібридної війни, маючи спільний досвід, емоції, переживання, гуртуються навколо даної проблеми в певні об'єднання. Ключовим аспектом об'єднання в спільноти (громади) є досвід. Отриманий в гібридній війні, досвід є важливим об'єднуючим фактором для ветеранів гібридної війни. Адже до участі в гібридній війні кожний ветеран прийшов із власним досвідом, який здебільшого не мав травмуючого змісту. Після того, як ветеран взяв участь у гібридній війні, його досвід видозмінився, набувши травматичного змісту. І перед ветераном постає проблема – як після повернення з гібридної війни адаптуватися до мирного життя вже з набутим в гібридній війні досвідом. Процес реінтеграції ветеранів – це складний процес. На нього впливає мікросередовище, у яке вони повернулися (родина), мезосередовище (громада), макросередовище (політика держави щодо даної категорії населення) [23]. Отже, визначені нами методологічні принципи сприятимуть дослідженню процесу соціальної реінтеграції ветеранів в мікросередовищі, мезосередовищі та макросередовищі.

Соціальну реінтеграцію як соціальний процес, який є об'єктивним і закономірним та який протікає в людському соціумі, відображає діалектична основа методології. Різні форми існування матерії і її рух є змістом принципу матеріальної єдності. Рух матерії набуває форми окремого явища, який є вже за своєю сутністю принципом його життя.

Процес соціальної реінтеграції з точки зору системного принципу надає можливість розглядати соціальну реінтеграцію як цілісну систему, яка включає в себе певні складові, що є самостійними системами нижчого порядку. Явища, які не входять в систему, впливають на процес соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни ззовні, обумовлюючи тим самим процес соціальної реінтеграції. Науковець В. Г. Афанасьєва, яка досліджує проблему системного аналізу соціальних явищ, стверджує, що використання системного підходу – це «перехід від пізнання окремого до загального, від однозначного до багатозначного, від абстрактного до конкретного, від одновимірного до полівимірного, від лінійного до нелінійного» [13]. Тож, виділений нами системний принцип є основою системних досліджень певних видів взаємозв'язків та суспільних відносин.

Досліджуючи процес соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни і розглядаючи соціальну реінтеграцію як систему, компонентами даної системи визначаємо відносини між соціальними організаціями, які відображають прояв особливостей їхнього внутрішнього соціального життя, соціальні відносини соціальних організацій як у середині системи, так і за її межами.

Синергетичний підхід переконує, що соціальні відносини в середині системи пов'язані з певними подіями, які є незапланованими і непередбачуваними. Тобто синергетичний підхід ґрунтується на появі умов, які є спонтанними і непередбачуваними, що, в свою чергу, стає причиною того, що система не є сталою та знаходиться в стані нестійкої рівноваги. Стан нестійкої рівноваги обумовлений впливом не тільки зовнішніх умов, але й непередбачених умов, які виникають всередині самої системи, що призводить до змін у її функціонуванні [19].

Використання принципу синергії дає можливість виділити певні якості самої системи реінтеграційного процесу, дозволяє виявити чинники, які впливають на процес соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни.

Висновки. Розглянуті нами методологічні принципи (комплексності, історизму, ієрархічності, системності, ідеалізації, абстрагування, неабсолютності, раціонального підходу, творчого підходу, емпіричного підходу, актуалізації тощо) є основою для дослідження процесу соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни. На основі цих принципів ми процес соціальної реінтеграції розглядаємо комплексно як систему, в якій функціонують усі компоненти і які обумовлюють ефективність функціонування даної системи.

Виявлені методологічні принципи є основою обґрунтування концептуальних ідей та розроблення теоретичних положень процесу соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни.

References

1. Adler, A. B., Zamorski, M., Britt, T. W. The psychology of transition: Adapting to home after deployment (2011). *Deployment Psychology: Evidence-based Strategies to Promote Mental Health in the Military*. Castro, Washington, DC: American Psychological Association. P. 153–174.
2. Ahern J., Worthen M., Masters J., Lippman S. A., Ozer E. J., Moos R. (2015) The Challenges of Afghanistan and Iraq veterans' Transition from Military to Civilian Life and Approaches to Reconnection. *PLoS ONE*, 10(7). Retrieved from: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0128599>
3. Carl Castro, Sanela Dursun (2019) Military Veteran Reintegration. 1st Edition. Approach, Management, and Assessment of Military Veterans Transitioning to Civilian Life. *Academik Press*. 20th August. 270 p.
4. Corbey D. (1995) Dialectical functionalism: stagnation as a booster of European integration. *International organization*. Vol. 49. №2. P. 253–284.
5. Haspeslagh, P. C., Jemison, D. B. (1991). Managing Acquisitions: Creating Value through Corporate Renewal. *The Academy of Management*. New York: Free Press. Vol. 18, No. 2 (Apr., 1993). P. 370–374. Retrieved from: <https://www.jstor.org/stable/258765?origin=crossref>
6. Jacob P., J. Toscano (1964) The Integration of political Communities. *J.B. Lippincott Company*, Philadelphia & New York. 314 p. Retrieved from: <file:///C:/Users/User/Downloads/EfthymiosCostopoulosPhDThesis.pdf>
7. Puranam, P., Singh, H., Zollo, M. (2003). A Bird in the Hand or Two in the Bush. *Integration Tradeoffs in Technology-grafting Acquisitions*. *European Management Journal*. 21(2). 179 p.
8. Robertson, H. (2013) Income and support during transition from a military to civilian career. *J. Employ. Couns.* 50, P. 26–33. doi: 10.1002/j.2161-1920.2013.00022.x
9. Rosenau, J. N. (1980) *The Scientific Study of Foreign Policy*. London. P. 19–31.
10. Schiavone, V., Gentry, D. (2014) Veteran-students in transition at a Midwestern University. *J. Contin. Higher Educ.* P. 29–38. doi: 10.1080/07377363.2014.872007
11. Smith, R. T., True G. (2014) Warring identities: identity conflict and the mental distress of American veterans of the wars in Iraq and Afghanistan. *Soc Ment Health*. 4(2): 147–161. Retrieved from: <https://doi.org/10.1177/2156869313512212>.
12. Williams R., Allen-Collinson J., Hockey J., Evans A. (2018) You're just chopped off at the end: retired servicemen's identity work struggles in the military to civilian transition. *Social Res Online*. 23(4). P. 812–829. Retrieved from: <https://doi.org/10.1177/1360780418787209>
13. Афанасьев В. Г. Общество, системность, познание и управление. М.: Политиздат, 1981. С. 7.
Afanasev, V. H. (1981) *Obshchestvo, systemnost, poznanye u upravlenye* [Society, system, knowledge and management]. Moscow, USSR: Polytyzdat.
14. Бех І. Д. Принципи інноваційної освіти. *Освіта і управління*. 2005. Т. 8.
Bekh, I. D. (2005) *Pryntsyru innovatsiinoi osvity* [Principles of innovative education]. *Osvita i upravlinnia. Education and management*. Vol. 8.
15. Дабагян А. В. Теории и модели экономических и социально-политических войн. Харьков: Интехпром., 2000. 597 с.
Dabahian, A.V. (2000). *Teory u modely ekonomycheskykh u sotsyalno-polytycheskykh voyn* [Theories and models of economic and socio-political wars]. Kharkov, Ukraine: Yntekhprom.
16. Делія Ю. В. Методологія та принципи дослідження проблем правотворчості суб'єктів місцевого самоврядування в Україні. *Держава і право*. 2012. Вип. 56. С. 158–163.
Deliiia, Yu.V. (2012). *Metodolohiia ta pryntsyru doslidzhennia problem pravotvorchosti subiektiv mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini* [Methodology and principles for pursuing the problems of law-making subjects of self-regulation in Ukraine]. *Derzhava i pravo – State and law*. 2012. Issue. 56, 158–163.
17. Савельчук І. Б., Сейко Н. А., Андрійчук Н. М. Вплив соціального партнерства на інноваційний розвиток освітнього середовища університету: модель QUADRUPLEHELIX. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Powiazaneartykuly*, 2020. Випуск 29. С. 72–81.

- Savelchuk, I. B., Seiko, N. A., Andriichuk, N. M. (2020). Vplyv sotsialnoho partnerstva na innovatsiyni rozvytok osvithnoho seredovyscha universytetu: model QUADRUPLE HELIX [The influence of social partnership on the innovative development of the educational environment of the university: a model QUADRUPLE HELIX]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka. Powiazane artykuly – Pedagogical education: theory and practice. Powiazane artykuly*. Issue 29, 72–81.
18. Мескон Майкл, Майкл Альберт, Хедоури Франклин. Основы менеджмента. М.: Вильямс, 2008. 704 с. Meskon Maikl, Maikl Albert, Khedoury Franklyn (2008). *Osnovi menedzhmenta [Fundamentals of management]*. Moscow, Russia: Vyliams.
19. Павленко Ю. В. История мировой цивилизации. К, 2002. С. 15–17. Pavlenko, Yu. V. (2002). *Ystoryia myrovoi tsyvylyzatsyy [History of world civilization]*. Kyiv, Ukraine.
20. Ревко А. М. Методологічні принципи та критерії структурного аналізу соціальної інфраструктури регіонів України. *Економіка. Регіональна економіка. Бізнес інформ*. №1. 2019 С. 164–169. Revko, A. M. (2019). *Metodolohichni pryntsypy ta kryterii strukturnoho analizu sotsialnoi infrastruktury rehioniv Ukrainy. [Methodological principles and criteria of structural analysis of the social infrastructure of the regions of Ukraine]. Ekonomika. Rehionalna ekonomika. Biznes inform – Economy. Regional economy. Business information*. Issue 1, 164–169.
21. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). Словник української мови: в 11 томах. Том 7, 1976. С. 693. Slovnyk ukrainskoi movy. Akademichnyi tлумachnyi slovnyk (1970–1980). [Dictionary of the Ukrainian language. Academic explanatory dictionary (1970–1980) in 11 vol.]. (1976). Vol. 7.
22. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарука. К. Абрис, 2002. С. 525. Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical encyclopedic dictionary] (2002) / za red. V.I. Shynkaruka. Kyiv, Ukraine: Abrys.
23. Хонін В. М. Методологічні принципи теорії міжнародних відносин. стаття перша. *Actual problems of international relations*. Release 127 (part I). 2016. P. 104–115. Khonin, V. M. (2016). *Metodolohichni pryntsypy teorii mizhnarodnykh vidnosyn. stattia persha [Methodological principles of the theory of international relations. First article]. Actual problems of international relations*. Release 127 (part I), 104–115.

Kolenichenko Tetyana

ORCID 0000-0003-0357-7457

ResearcherID: J-2689-2016

PhD in Pedagogy, Associate Professor,

Head of Department of Social Work

Chernihiv Polytechnic National University

(Chernihiv, Ukraine) E-mail: tanyakolenichenko@gmail.com

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF SOCIAL REINTEGRATION OF HYBRID WAR VETERANS

The purpose of the article. To substantiate and define the principles of social reintegration of hybrid war veterans as components of methodological tools.

The methodology is based on the principles of complexity (dynamics of all structural components of the social reintegration process); historicism (study of the concept of social reintegration into historical retrospectives); hierarchy (distribution of responsibilities among all participants in the social reintegration process in order to develop effective areas of work with veterans); the systematic principle (consideration of social reintegration as a system that contains interconnected structural elements that affect the functioning of the whole system). Identifying the methodological principles of social reintegration is a tool through which the search for innovative knowledge of social reintegration of hybrid war veterans takes place.

Scientific novelty. A comprehensive study of the methodological principles of social reintegration of hybrid war veterans will help identify innovative approaches and areas of work with hybrid war veterans in terms of their social reintegration.

Conclusions. The methodological principles considered (complexity, historicism, hierarchy, the systematic principle, idealization, abstraction, non-absoluteness, rational approach, creative approach, empirical approach, actualization, etc.) are the basis for studying the process of social reintegration of hybrid war veterans. Based on these principles, the process of social reintegration is considered comprehensively as a system in which all components function and which determine the effectiveness of this system.

Key words: methodology, approaches, social reintegration, veteran, hybrid war.

Стаття надійшла до редакції: 14.02.2022 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор **Грищенко С. В.**